

به نام خدا

معماری اسلامی

برداشتی از
حکمت اسلامی
در هنر و معماری

عبدالحمید نقره‌کار

مدیر قطب علمی معماری اسلامی

دانشیار دانشکده معماری و شهرسازی
دانشگاه علم و صنعت ایران

سرشناسه	:	نقره کار، عبدالحمید، ۱۳۲۲ -
عنوان و نام پدیدآور	:	برداشتی از حکمت اسلامی در هنر و معماری/عبدالحمید نقره کار.
مشخصات نشر	:	تهران: کتاب فکر نو، ۱۳۹۳.
مشخصات ظاهری	:	۴۵۲ ص.
شابک	:	۹۷۸۶۰۰۶۹۸۵۰۶۰
وضعیت فهرست نویسی	:	فیا
یادداشت	:	کتابنامه .
موضوع	:	معماری - زیبایی شناسی
موضوع	:	معماری اسلامی - فلسفه
موضوع	:	معماری اسلامی
موضوع	:	هنر اسلامی - فلسفه
موضوع	:	هنر اسلامی
موضوع	:	زیبایی شناسی - جنبه های مذهبی - اسلام
رده بندی کنگره	:	NA۰۱۳۹۳۲۵۰۰۴ پ ۷ ن /
رده بندی دیویی	:	۱/۷۳۰
شماره کتابشناسی ملی	:	۳۵۹۲۸۶۲

• برداشتی از حکمت اسلامی در هنر و معماری

• تالیف: عبدالحمید نقره کار

• مدیر تولید: مهندس آرش حیدریان

• طراح جلد: مهران مستوفی

• لیتوگرافی/ چاپ و صحافی: رایید گرافیک/ولیعصر

• شمارگان: ۱۱۰۰ نسخه

• چاپ اول، ۱۳۹۴

• ناشر: کتاب فکر نو

• با همکاری قطب علمی معماری اسلامی

• قیمت: ۲۲۰۰۰۰ ریال

فروشگاه اینترنتی کتاب فکر نو:

خریدی کاملاً متفاوت را تجربه کنید

<http://fekrenobook.ir>

فروشگاه و مرکز پخش کتاب: فروشگاه فکر نو

تهران، خیابان انقلاب، رو به روی دانشگاه تهران نبش خیابان دانشگاه، پلاک ۱۷۶

تلفن: ۶۶۴۱۶۱۰۰

سایر مراکز پخش:

آزاده (۶۶۴۱۵۷۵۳) / آزادپیما (۶۶۹۶۱۲۵۹) / دانشبران (۶۶۴۰۰۱۴۴)

سیمای دانش (۶۶۴۶۴۷۷۹) / علوم پویا (۶۶۹۶۰۷۷۳) / یک (۶۶۴۰۷۴۶۷)

نظام الملک (۶۶۴۰۰۱۶۰) / کتاب دانشگاهی (۶۶۴۱۸۵۸۶) / نوآور (۶۶۴۸۴۱۹۱)

بیشگفتار ۹

فصل اول: واژه‌شناسی کلمات کلیدی ۱۵

شناخت واژه‌های حکمت، هنر و معماری ۱۶

یک توضیح اجمالی پیرامون اسلام، مسلمین و آثار مسلمانان ۲۱

فصل دوم: مفاهیم شناخت‌شناسی در زیبایی‌شناسی معماری ۲۳

تعریف اجمالی از هنر معماری ۲۳

بررسی طولی مباحث این فصل ۲۳

بررسی اجمالی و تطبیقی انواع مکاتب زیبایی‌شناسی از بُعد شناخت‌شناسی ۲۴

تحلیل و بررسی چهار نوع مکتب حسن‌شناسی ۲۵

نظریه‌های شناخت در زیبایی‌شناسی و سبک‌های معماری ۲۶

امکان شناخت از دیدگاه چهار مکتب فکری ۲۷

نقد و بررسی دیدگاه مکاتب فکری پیرامون شناخت‌شناسی ۳۱

پاسخ‌های اجمالی حکمای اسلامی به مکاتب شناخت‌شناسی ۳۵

جمع‌بندی اجمالی از بحث شناخت‌شناسی از منظر حکمای اسلامی ۳۷

تأملی بر انسان‌شناسی تطبیقی ۳۸

انسان در اسلام ۴۵

انسان کامل در اسلام ۴۸

فصل سوم: زیبایی‌شناسی تطبیقی در هنر و معماری معاصر ۴۹

ضرورت طرح موضوع زیبایی‌شناسی ۴۹

واژه‌شناسی زیبایی (حسن و جمال Beauty) ۵۱

تعریف زیبایی‌شناسی در مکاتب معاصر ۵۳

نگاهی گذرا به بحران زیبایی‌شناسی در معماری معاصر ۵۶

مکاتب زیبایی‌شناسی معاصر ۵۸

اصول زیبایی‌شناختی نوین هنر و معماری معاصر ۶۹

زیبایی‌شناسی کلاسیک ویتروویوس در قرن اول قبل از میلاد ۷۰

بررسی‌های انتقادی نظریه‌پردازان از زیبایی‌شناسی معماری معاصر ۷۱

راه‌حل‌های اسکروتن برای حل معضلات معماری معاصر ۷۵

پیشنهادهای یورگ گروتر در حل معضلات معماری بر اساس نظریه اطلاعات ۷۷

فصل چهارم: زیبایی‌شناسی از منظر متفکرین و فلاسفه اسلامی..... ۸۳

- ۱- زیبایی‌شناسی از منظر صدرالدین شیرازی..... ۸۳
- ۲- زیبایی‌شناسی و هنر در بستر تصوف و عرفان اسلامی..... ۸۵
- ۳- زیبایی‌شناسی و هنر در نگاه عارفانه حافظ..... ۸۷
- ۴- زیبایی‌شناسی و عشق در نگاه جلال‌الدین محمد مولوی..... ۸۹
- ۵- حکمت زیبایی‌شناسی در نگاه نافذ امام خمینی..... ۹۱
- ۶- زیبایی‌شناسی در دو بعد معرفت‌شناسی و هستی‌شناسی..... ۹۳

فصل پنجم: سرچشمه هنر..... ۹۹

- واژه‌شناسی هنر در ادبیات فارسی و انگلیسی..... ۹۹
- دیدگاه‌های گوناگون در تعریف هنر..... ۱۰۰
- تعریف هنر بر اساس نظریه‌سازمانی هنر (Institutional Theory)..... ۱۰۰
- درآمدی بر چیستی هنر..... ۱۰۲
- علت فاعلی و سرچشمه‌های هنر..... ۱۰۲
- ۱- نظریه‌های الهام آفاقی هنر..... ۱۰۳
- ۲- نظریه‌های الهام انفسی هنر..... ۱۰۸
- ۳- نظریه روانشناسی هنر (Psychological Theory)..... ۱۰۹
- ۴- نظریه‌های ظهور و تجلی حقیقت در هنر (Aletheia Gush)..... ۱۱۰
- ۵- گستره الهام‌های هنری..... ۱۱۳
- ۶- زیبایی‌شناسی علت صوری و ظاهری هنر..... ۱۱۹

فصل ششم: فلسفه هنر از منظر فیلسوفان جهان و اسلام..... ۱۲۱

- ۱- منشأ هنر و زیبایی‌شناسی در نگاه فیلسوفان یونان قدیم..... ۱۲۱
- ۲- منشأ هنر و زیبایی‌شناسی در نگاه فیلسوفان اروپا..... ۱۲۳
- ۳- زیبایی‌شناسی در فلسفه وجودگرای هایدگر (Existentialism)..... ۱۲۵
- ۴- زیبایی‌شناسی بر اساس نظریه هندی راسا..... ۱۲۷
- ۵- نظریه قوانین شش‌گانه زیبایی‌شناسی شیاهو..... ۱۲۹
- جمع‌بندی زیبایی‌شناسی در نظریه هندی راسا..... ۱۳۰
- ۶- ریشه‌های زیبایی‌شناسی در اسلام و جهان معاصر..... ۱۳۰
- ۷- تبیین زیبایی‌شناسی جمال الهی (perfect aesthetic)..... ۱۳۲
- ۸- زیبایی‌شناسی در آیات و روایات اسلامی..... ۱۳۵
- ۹- زیبایی‌شناسی از دیدگاه حکیمان مسلمان..... ۱۳۸

فصل هفتم: نقش و تاثیر هنر آرمان‌گرایی قدسی ۱۴۳

- ۱- ارتباط محتوا و صورت در هنر ۱۴۳
- ۲- شکل‌گرایی در هنر معاصر (Formalism) ۱۴۴
- ۳- مفهوم‌گرایی در هنر (Conceptualism) ۱۴۵
- جمع‌بندی دیدگاه‌های پیرامون رابطه محتوا و صورت در هنر ۱۵۰
- ۴- غایت محوری و آرمان‌گرایی در هنر معاصر ۱۵۱
- ۵- مبانی و ارزش‌های هنر رحمانی و قدسی ۱۶۰
- ۶- مهم‌ترین اصول حاکم در روابط سه‌گانه هنرمند، اثر هنری و مخاطب ۱۶۴
- ۷- تعهد و مسئولیت هنرمندان در قبال هنر و مخاطبین ۱۶۹
- ۸- تحولات تاریخی در ارزش‌های هنری (فلسفه تاریخ هنر) ۱۶۹
- ۹- بسترهای رشد هنری در فرهنگ‌های گوناگون ۱۷۵

فصل هشتم: نگرش به طبیعت در نظریه‌های فلاسفه و حکمای غربی و اسلامی ۱۷۷

- نگرش به طبیعت در نظریه‌های فلاسفه یونان قدیم و اروپای معاصر ۱۷۷
- طبیعت در آیات مبارکه قرآنی و سنت محمدی (ص) ۱۹۱
- طبیعت از نگاه فلاسفه و حکیمان مسلمان ۱۹۷
- چهار نگرش در رابطه معماری با طبیعت ۲۱۰

فصل نهم: حکمت هنر اسلامی و معماری ۲۲۳

- ۱- مفهوم معماری و تعریف آن ۲۲۳
- ۲- بهره‌برداری و الهام از معماری آفرینش ۲۲۶
- ۳- بهره‌برداری از تجربیات و آثار اصیل گذشته ۲۲۶
- ۴- تعاریف موجود و محدود از معماری ۲۲۷
- ۵- معماری به مثابه یک سامانه ۲۲۸
- ۶- ارکان و ویژگی‌های نظم در یک اثر معماری ۲۳۱
- ۷- سامانه‌های بنیادی در معماری ۲۳۶
- ۸- چهار سامانه فروکاسته در معماری معاصر ۲۳۷
- ۹- تحلیل و تأملی بر دیدگاه معماری حصری معاصر ۲۳۹
- ۱۰- سامان‌شکنی معماری معاصر آبر معماری (Hyper Architecture) ۲۴۱
- ۱۱- نگرش‌های جامع و فراگیر به معماری معاصر ۲۴۲
- ۱۲- بررسی فنی و کارشناسی ابرسامانه پل خواجوی اصفهان ۲۴۶
- ۱۳- معماری از منظر حکمت اسلامی ۲۵۰

فصل دهم: تاثیر معبودشناسی جامعه‌شناسی و فلسفه تاریخ در زیبایی‌شناسی ۲۵۳

معبودشناسی در ادیان و نحله‌های فکری بشری	۲۵۳
معماری از دریچه تاریخ	۲۵۸
تأثیر تقابل جامعه و معماری	۲۶۳
دیدگاه اسلامی در تعریف جامعه	۲۶۴

فصل یازدهم: تعریف فضا در فیزیک و معماری ۲۶۷

۱- فضاهای ریاضی و ادراکی	۲۶۷
۲- فضاهای علمی مطلق و نسبی	۲۶۸
۳- فضا در نگاه اقلیدس و دکارت	۲۶۹
۴- فضاهای مرکزی و خطی در معماری رومی	۲۷۱
۵- دو نظریه نسبت انبساط و اصل عدم قطعیت در فضاهای معماری	۲۷۲
۶- نگاه مجسمه‌ای زیگفرید گیدیون به فضا	۲۷۳
۷- فضا در عصر اطلاعات	۲۷۳
۸- کهن‌الگوهای فضاهای ایران باستان	۲۷۴
۹- انتقاد از نظریه زیگفرید گیدیون درباره فضاهای معماری	۲۷۵
روانشناسی محیطی در عرصه‌های معماری و شهرسازی	۲۷۸
فضاها از منظر ویژگی‌های آفاقی و انفسی	۲۸۱
جایگاه کالبد و فضا در فرآیند طراحی معماران معاصر	۲۸۵
نقش علم هندسه در ساماندهی فضای معماری	۲۸۹
نگرش نمادین دین به هستی	۳۰۰
نتایج حاصل از حکمت نگاه نمادین هستی‌شناسی	۳۰۶

فصل دوازدهم: برخی از اصول معماری در دوران اسلامی ۳۰۹

سه دوره هنر معماری در دوران اسلامی	۳۱۰
چهار رویکرد صاحب‌نظران به معماری سنتی اسلامی ایران	۳۱۵
تحلیل سامانه‌ای از خاستگاه نخستین معماری در دوران اسلامی	۳۲۴
اصول و مفاهیم بنیادی در معماری دوران اسلامی	۳۳۰
مهم‌ترین مفاهیم بنیادی در معماری دوران اسلامی	۳۳۱
اصل سیر از کثرت به وحدت در معماری دوران اسلامی	۳۳۲
کالبد بیرونی تجلی محتوای درونی در معماری دوران اسلامی	۳۴۲
مفهوم سیر از ظاهر به باطن در معماری	۳۴۸

۳۵۴.....	مفهوم رده‌بندی اهداف متعالی انسانی در معماری اسلامی.....
۳۵۸.....	خانه کعبه ، سلول بنیادی در طراحی نیایشگاه‌های مطلوب اسلامی.....

فصل سیزدهم: تاثیر آموزه‌های اسلام بر معماری و شهرسازی دوران اسلامی..... ۳۶۵

۳۶۵.....	۱- آموزه‌هایی از بیت‌الله الحرام.....
۳۶۶.....	۲- مسجد مکان سیر متعالی انسان.....
۳۶۷.....	۳- آموزه‌هایی درباره معماری مساجد.....
۳۷۵.....	۴- برخی از توصیه‌های حکمت عملی اسلام درباره خانه.....
۳۷۵.....	۵- مهم‌ترین تأثیرات حکمت عملی اسلام بر طراحی خانه‌ها.....
۳۷۶.....	۶- برخی از توصیه‌های حکمت عملی اسلام در مورد محله.....
۳۷۷.....	بررسی تطبیقی نیایشگاه‌های شرقی و غربی با بیت‌الله الحرام.....
۳۷۷.....	۷- تبدیل آتشکده‌های چهارطاقی به مسجد با کمترین تغییرات کمی و بیشترین تحول کیفی.....
۳۷۸.....	۸- معابد شرقی.....
۳۸۲.....	۹- معابد غربی.....
۳۹۰.....	۱۰- کلیساهای قرون وسطی.....
۳۹۵.....	۱۱- کلیساهای دوران معاصر.....
۳۹۹.....	۱۲- بررسی تطبیقی خانه‌های معاصر.....

فصل چهاردهم: بحران هنر در معماری معاصر..... ۴۰۵

۴۰۵.....	سه گونه بحران هنری در معماری معاصر جهان.....
۴۰۶.....	نقد اندیشمندان از هنر معاصر.....
۴۰۹.....	نقد صاحب‌نظران از بحران هنر معاصر.....
۴۱۰.....	جمع‌بندی بحران در هنر و معماری.....
۴۱۲.....	مروری بر راه‌حل‌های مطرح‌شده برای بحران در معماری معاصر ایران و جهان.....
۴۱۳.....	هفت راه‌حل برای حل بحران هنر و معماری معاصر.....
۴۲۳.....	راه‌حل بحران‌های معماری معاصر از نظر چارلز جنکز.....
۴۳۸.....	جمع‌بندی راه‌حل‌ها و رویکرد حکمت اسلامی در هنر و معماری.....
۴۳۸.....	ریشه‌های بحران‌زایی.....

۴۴۳.....	منابع فارسی.....
۴۴۸.....	منابع انگلیسی.....

هرگز اگر راه به معنی برد
سجده صورت نکند بت پرست
(سعدی)

پیشگفتار

در فرآیند خلق آثار هنری و معماری، پنج مرحله قابل تصور و تصدیق است:

در مرحله اول وجود حقیقی هنرمند با میزان دانش‌ها، بینش‌ها و گرایش‌های ذاتی و اکتسابی او مطرح می‌باشد که خالق و موجد اثر هنری است و وجوه مشترک و متمایز او را از سایر انسان‌ها مشخص می‌نماید.

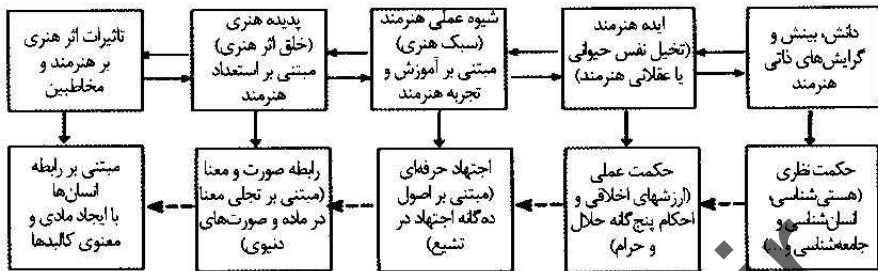
در مرحله دوم و در عالم خیال، هنرمند انسان مختار و آزادی است که مبتنی بر یافته‌ها و گرایش‌های درونی (نفوس بهیمی یا عقلانی) خود، ایده و ایده آلی را در ذهن خود می‌پروراند و آماده تولید می‌نماید.

در مرحله سوم، هنرمند با توجه به مجموع شرایط زمانی و مکانی، آموزش‌ها و تجربیات خود و دیگران شیوه و سبکی را برای خلق اثر هنری برمی‌گزیند و به آزمایش و تجربه می‌گذارد.

در مرحله چهارم هنرمند ایده خود را که ترکیبی از مفاهیم و ماده و صورت‌های ذهنی است از طریق روش‌ها و شیوه‌های منتخب و تجربی مبتنی بر استعداد خود به ماده و صورت‌های حسی تبدیل می‌نماید و اثر هنری خلق می‌کند.

در مرحله پنجم که متأسفانه به آن کمتر توجه شده است تأثیرات اثر خلق‌شده بر خود هنرمند و در نهایت بر مخاطبین آثار هنری است که می‌تواند از جهات بسیار متنوع مثبت یا منفی باشد.

فرآیند خلق آثار هنری، معماری و شهرسازی (از منظر اسلامی):

در این کتاب تلاش می‌نماییم مراحل این فرآیند را در یک بررسی تطبیقی، از منظر حکمت اسلامی مورد ارزیابی، تفسیر و تحلیل قرار دهیم. از آنجایی که این فرآیند یک موضوع میان‌دانشی، از کلی‌ترین مباحث هستی‌شناسی - انسان‌شناسی تا جزئی‌ترین مباحث مادی و صوری است، با توجه به عمق فرهنگ اسلامی در نوع خود، تجربه‌ای است جدید، محدود و طبیعتاً خطاپذیر است. لازم است دانشجویان در جهت تکمیل تحقیقات خود، به سایر منابع مستند و اصیل نیز مراجعه نمایند. محققین خاص هر موضوع نیز لازم است، با رویکردی میان‌دانشی، منابعی را جامع‌تر و کامل‌تر در مباحث این فرآیند تحقیق و ارائه نمایند.

کتاب حاضر ترکیبی از درس‌نوشته‌های اینجانب در کلاس درس (حکمت هنر اسلامی) است؛ که برای دانشجویان مقطع ارشد معماری از سال ۱۳۶۵ به بعد تدریس شده است. متن‌های ارائه‌شده، برخی از اینجانب و برخی توسط دانشجویان و همکاران محترم برداشت و تحریر شده است. بعد از انقلاب فرهنگی از آنجاکه متن اغلب قریب به اتفاق دروس این رشته درواقع ترجمه متون درسی دانشگاه‌های غربی بود و اساتید محترم نیز اغلب یا در کشورهای اروپایی تحصیل کرده بودند و یا در ایران همان مباحث را آموزش‌دیده بودند، بنابراین، فرض بر این بود که با افزودن دو واحد درس اصلی (حکمت هنر اسلامی) و یافته‌ها و نتایج این درس بنیادی و راهبردی، بتوان به تدریج سایر مباحث این رشته را از مضمون حکمت و مکتب الهی، حیات‌بخش و خطاناپذیر اسلام ناب برخوردار نمود و هویت اسلامی - ایرانی را در معماری و شهرسازی کشور احیاء نمود؛ اما با کمال تأسف و با رویکردی کاملاً غیره منتظره و غیرمنطقی، مسئولین مربوطه دانشگاهی در وزارت علوم (از سال ۱۳۸۴) این دو واحد بنیادی را که می‌توانست و می‌تواند سرچشمه مفاهیم الهی در دوران ظاهرپرستی (فورمالیسم)، پوچ‌گرایی

(نیهیلیسم) و هرج و مرج طلبی (آنارشیزم) بخصوص در حوزه هنر در فرهنگ غربی باشد و رسالت تاریخی و جهانی فرهنگ اسلامی را بنیانگذاری کند، تبدیل به دو واحد اختیاری نمودند و بجای آن دو واحد درس اصلی با عنوان (سیر اندیشه‌های معماری) قرار دادند. اساتید ارجمند به خوبی می‌دانند که مباحث نظری از حقیقت و واقعیت عالم و آدم آن گونه که هست و می‌تواند باشد سخن می‌گویند، در حوزه انسان‌شناسی نیز از استعداد های بالقوه و بالفعل انسان و سرآمد و غایت او بحث می‌نمایند و موضوع حقیقی بحث از منظر اسلامی، طرح دو دیدگاه حق و باطل یعنی ایمان توحیدی است، در مقابل کفر و شرک نظری و اعتقادی است، آفرینش هستی فرآیندی است الهی و در ذیل مشیت و قضا و قدر الهی تبیین و تشریح می‌شود. فقط مکاتب الهی که تحریف و تبدیل نشده باشند یعنی مکتب اسلام و حکمت نظری و عملی آن که جامع و مانع و خطاناپذیر است، این رسالت را به صورت کامل به عهده دارد.^۱ و بعد روحی انسان را که بالقوه و غیر قابل تبدیل و تحویل است تبیین و تحقق پذیری آن را تشریح می‌نماید. (فطرة الله التي فطر الناس عليها لا تبديل لخلق الله - ۳۰/روم)

شاید مسئولین مربوطه تحت تأثیر رویکرد فرهنگ غربی که همه چیز را مادی می‌انگارند و معرفت را در علوم تجربی محدود می‌کنند و برای بررسی آن سیر تاریخی و تکاملی جبری قائل است، یعنی اصالت دادن به هر پدیده نو (مدرنیسم) و نسبی گرایی، شکاکیت و کثرت گرایی (پست مدرنیسم)، برای اندیشه و مفاهیم نیز سیر تکامل تاریخی فرض نموده‌اند و ناخودآگاه تسلیم (لانیسم) و (سکولاریسم) غربی شده‌اند. در حالیکه از منظر اسلامی همه پیامبران از حضرت آدم (ع) تا حضرت خاتم (ع)، حقایق عالم و آدم را معصومانه، جامع و مانع و غیر قابل تبدیل و تحویل مطرح نموده‌اند و مطالب تحریف نشده آن در مکتب اسلام یعنی (کلام الهی و سنت معصومین علیهم السلام) تا پایان تاریخ جهان، حجت را بر همه مشتاقان حقیقت، هدایت و رستگاری تمام نموده است.

از منظر دیگر شاید مسئولین مربوطه از نسبت دادن مستقیم (اسلام) که مفهومی الهی و معصومانه است به آثار مسلمانان که پدیده‌هایی نسبی، اعتباری، متغیر و وابسته به مجموع شرایط زمانی و مکانی هست، نگران بوده‌اند. این نگرانی شایسته و منطقی است، اما بلافاصله با توضیح اساتید و تفکیک مکتب اسلام که فرآیندی الهی است با مسلمانان و آثار آن‌ها که فرآیندی انسانی، اختیاری و اعتباری است موضوع قابل فهم و تبیین می‌شد، ضمن آنکه نسبت دادن انسان‌ها و آثار آن‌ها به مکتب اعتقادی آن‌ها، امری مصطلح و عرفی است. در اسلام نیز با گفتن چند کلمه به عنوان شهادتین، ما افراد را مسلمان می‌دانیم، در حالیکه مسلمانی امری

نسبی و تا رسیدن به ایمان ناب سیر و سیرورتی چون گذشتن از هفت خان رستم و هفت شهر عشق را لازم دارد. برای رفع شبهات فوق ما عنوان (حکمت اسلام در هنرها و معماری) را پیشنهاد نموده‌ایم که با در رابطه (ایده و ایده‌آل‌های) حکیمانه با پدیده‌های (مادی و صوری) نیز با تشریح مفهوم قرآنی (تجلی)، این رابطه نسبی و اعتباری را می‌توان تبیین نمود.

در کشور ما از چهار دهه گذشته با تألیف کتاب «حس وحدت» توسط نادر اردلان و باراهنمایی‌های دکتر سید حسین نصر رویکرد صوفیانه نسبت به تعریف حکمت هنر اسلامی شایع شد. این رویکرد در قهر کامل نسبت به مظاهر دنیای جدید بسر می‌برد و آشکارا با مبانی معاصر پذیرفته‌شده در نظام انقلاب اسلامی فاصله داشت. آنچه از تعالیم حضرت امام و شهید مطهری و مقام معظم رهبری برای ما قابل فهم است نوعی استفاده از حکمت و عرفان اسلامی در لایه‌های عمیق و بهره‌برداری از مظاهر تجدد در شیوه عملی و اجرایی معماری و تمدن سازی است. به همین جهت آموزه‌های صوفیانه حس وحدت را امروزه غیر کاربردی و کسالت‌آور می‌دانیم. ضمناً در مورد فرآیندهای انسانی عنوان (سیر از کثرت به وحدت) و (از ظاهر به باطل) و (از صورت به معنی) را که در مجموع هنرهای دوران اسلامی به عنوان یک اصل بنیادی رعایت شده است توصیه می‌نماییم. از آغاز تأکیدی بر رویکرد تطبیقی بین آموزه‌های اسلامی با معارف مطرح شرق و غربی را در سرلوحه کار قرار داده‌ایم و هیچ‌یک از مظاهر تجدد را هم در نگاه اول کنار نمی‌گذاریم. با توجه به نظریه حضرت آیت‌الله جوادی آملی در رابطه علم با دین، ایشان می‌فرمایند آنچه علمی است عقلانی است و آنچه عقلانی است اسلامی است، زیرا اسلام دو منبع عقل و نقل را پذیرفته و بر اساس آن‌ها با روش تفسیری و استدلال منطقی حقایق عالم و آدم را استنباط و استنتاج می‌نماید.

این رویکرد هر مبحث را با طرح نظریه‌های مخالف خود آغاز می‌کند و تلاش می‌کند در یک بحث تطبیقی نقاط اشتراک و افتراق نظریات را مشخص کند. اگرچه علاقه‌مندان رویکرد صوفیانه هنوز هم در دانشگاه‌ها هستند و شرط طرح مباحث حکمت را خواست اولیه افراد و دانشجویان می‌دانند و از آنجاکه به‌زعم آنان زمینه انسانی کار آماده نیست. نباید بر ارائه چنین مباحثی در دانشکده‌ها اصرار داشت و تنها می‌توان به شکل اختیاری برای افراد خواهان این مطالب را ارائه داد.

در پاسخ باید گفت از منظر اسلامی همه انسان‌ها در ذات و فطرت خود دارای روح الهی بوده و از او و به‌سوی او هستند (انا لله و انا الیه راجعون)، مکتب جهانی اسلام نیز هدایت همه انسان‌ها را تضمین نموده و با دو بال حکمت نظری و حکمت عملی خود و ارائه اصول اجتهاد تفریعی یعنی (اجتهاد فروع از اصول ثابت نظری و عملی) تنها مکتبی است که می‌تواند ایده‌آلیسم را با رئالیسم و اصولی فرازمانی و فرامکانی را با مجموع مقتضیات زمانی در یک سیر تاریخی هم

آهنگ سازد و جامعه مطلوب و آرمانی را به شایستگی تحقق‌پذیر نماید و جمهوری اسلامی ایران در قانون اساسی و سیاست‌ها و راهبردهای خود مسئول و متعهد به تحقق چنین تمدنی است.

آنچه در این نوشتارها در معرض داوری دوستان قرار دارد، برداشت‌هایی متنوع، محدود و گاهی ناقص از درس گفتارهایی بوده است که این بنده ناتوان در دروس مبانی نظری معماری در مقطع کارشناسی و حکمت هنر اسلامی در مقطع رشد و درس بررسی تطبیقی معماری (حکمت و روش‌ها) و درس شناخت‌شناسی و فلسفه هنر و زیبایی در مقطع دکتری، طی سی‌سال گذشته ارائه نموده‌ام و با کمک دانشجویان و همکاران گردآوری شده است. بدیهی است که مطالب با توجه به شرایط زمانی و دغدغه‌های دانشجویان در آن زمان تنظیم شده است. در پیشگاه اقیانوس بیکران حکمت الهی، تحفه موری است خطاپذیر. به این امید که صاحب‌نظران و دلدادگان حوزه و دانشگاه، عرصه‌های شایسته‌تر و غنی‌تری از حکمت متعالیه را مبتنی بر شرایط امروز جهان و بیداری فراگیر اسلامی به روی دانش‌پژوهان فلسفه هنر و معماری و شهرسازی کشور بگشایند.

لازم می‌دانم از همکاران عزیز جناب دکتر مهدی حمزه‌نژاد و جناب آقای دکتر علی‌محمد رنجبر کرمانی و سرکار خانم دکتر سمائه تقدیر که در تهیه و تکمیل مطالب کوشیده‌اند و از جناب آقای مهندس محمد نقی تسکین دوست که ویراستاری اولیه آن را به عهده داشته‌اند و از مدیران انتشارات کتاب فکرنو که نهایت جدیت و پیگیری را برای چاپ این کتاب داشته‌اند و نیز از سایر همکاران سپاسگزاری و قدردانی نمایم.

و هن الله التوفیق
عبدالحمید نقره‌کار